

УДК: 617:092

КАФЕДРА ХИРУРГИЧЕСКИХ БОЛЕЗНЕЙ КАРАЗИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

В.И. Залюбовский

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Украина

РЕЗЮМЕ

В статье представлены исторические аспекты развития кафедры хирургии одного из старейших ныне действующих ВУЗов – Харьковского университета – с момента основания до наших дней. Отмечены некоторые малоизвестные эпизоды деятельности выдающихся отечественных хирургов: П.М. Шумлянського, Т.Л. Ванцетти, В.Ф. Грубе, А.Г. Подреза и других, положивших начало становлению Харьковской хирургической школы. Освещены основные направления педагогической, научной и лечебной деятельности нынешнего коллектива кафедры хирургических болезней Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кафедра, университет, студенты, обучение, наука

17 января 1805 года открылся Императорский Харьковский университет. В его составе был организован врачебный (медицинский) факультет, по Уставу Российских университетов 1804 года объединявший 6 кафедр, одна из которых – кафедра хирургии – положила начало развитию одной из старейших в Украине и бывшем СССР Харьковской хирургической школы.

Устав университета с 1805 года изменялся трижды: в 1835, 1863 и 1884 годах. Вносились изменения и дополнения в программу преподавания, увеличивалось число кафедр, изменялись методы и формы подбора и подготовки преподавателей, менялась методика учебного процесса и формы контроля знаний студентов [1, 4, 5, 6, 7].

Набор студентов на факультет был объявлен в год его открытия и занятия проводил профессор хирургии Павел Михайлович Шумлянський, первый декан медицинского факультета [5, 6, 7].

В 1814 году была открыта хирургическая клиника – первая на медицинском факультете Харьковского университета. Здесь же велись практические и семинарские занятия. Руководил клиникой с 1814 по 1819 годы профессор П.М. Шумлянський. При нем ежегодно в стационаре находилось 26 больных. Преподавали в клинике хирургию теоретическую, клиническую, оперативную и десмургию.

С 1820 по 1833 годы хирургической клиникой руководил профессор Николай Иванович Елинский. При нем количество коек в клинике расширилось до 7, а в стационаре ежегодно находилось 56 больных. Профессор Н.И. Елинский читал хирургию клиническую, теоретическую и оперативную [5, 6, 7].

С 1834 по 1837 годы клиникой заведовал профессор Петр Александрович Бутковский. Он преподавал клиническую хирургию, а также вел курс душевных болезней, фарма-

кологию, рецептуру, диетику [1, 4, 7, 8].

В 1838 году клинику возглавил и руководил ею до 1853 года профессор Тит Лаврентьевич Ванцетти. При нем клиника расширилась до 21 койки. Профессор Т.Л. Ванцетти читал хирургию клиническую и оперативную и офтальмологию. В 1870 году офтальмология выделилась в отдельную кафедру, а в 1874 году была образована кафедра оперативной хирургии. При Т.Л. Ванцетти впервые начали систематически составлять истории болезни. Летом 1838 года проф. Т.Л. Ванцетти с 4 студентами на протяжении 2,5-х месяцев объехал военные поселения Харьковской и Екатеринославской губерний, где выполнил 83 операции [2, 4, 5, 6, 7].

С 1853 по 1858 гг. хирургической клиникой заведовал профессор Петр Андреевич Наронович. Он читал курс клинической и оперативной хирургии [5, 7].

С 1859 по 1897 гг. клиникой заведовал профессор Вильгельм Федорович Грубе. При нем, в 1867 г. клиника расширилась до 25 коек. В.Ф. Грубе читал клинические лекции 3 раза в неделю по 3 часа. На лекциях он осматривал курируемых студентами больных, а после лекций выполнял операции. Каждый студент должен был курировать не менее 2-х больных в семестр. Слушатели принимали участие в приеме амбулаторных больных, выполняли небольшие амбулаторные операции. В клинике студенты изучали новые методы обследования: ларинго- и цистоскопию, лабораторные исследования [1, 2, 4, 7].

Уставом 1863 г. была организована кафедра госпитальной хирургии, которую возглавил ученик В.Ф. Грубе профессор Иван Кондратьевич Зарубин, руководивший вновь образованной кафедрой до 1894 г., которого на этом посту сменил Максим Семенович Субботин. В дальнейшем, после перевода

М.С. Субботина в январе 1890 г. в Петербургскую военно-медицинскую академию до 1894 г. госпитальной клиникой вновь руководил И.К. Зарубин [5, 6, 7].

После выхода в отставку И.К. Зарубина с 1894 по 1900 гг. кафедрой госпитальной хирургии заведовал профессор Аполлинарий Григорьевич Подрез. Он читал курс мочеполювых болезней, при нем регулярно, 2 раза в неделю велся амбулаторный прием с участием студентов, вечерние профессорские обходы больных. А.Г. Подрез – автор 46 научных трудов по технике краниотомии, хирургии язвенной болезни, мочеполювой системы, лечения перитонитов, туберкулеза суставов и др. В 1897 году он впервые успешно выполнил хирургическое вмешательство по поводу огнестрельного ранения сердца. В 1898 году впервые в Украине произвел пересадку мочеточника в прямую кишку. Ему принадлежит первенство в вопросе экстренного оперативного лечения ущемленной грыжи [1, 2].

После трагической смерти А.Г. Подреза с 1900 по 1909 годы кафедрой заведовал профессор Николай Андреевич Соколов. Основные работы его были посвящены хирургии эхинококка, вопросам восстановительной хирургии.

После В.Ф. Грубе с 1898 по 1913 гг. клиникой заведовал профессор Леонид Владимирович Орлов, который оставил без изменений методику преподавания [1, 6].

С 1913 по 1924 гг. клиникой заведовал профессор Николай Петрович Тринклер, также не изменивший методику преподавания.

С 1909 по 1920 годы кафедру возглавил профессор Юлиан Романович Пенский. Он автор работы «О ранней операции острого аппендицита», совместно с Н.М. Кузнецовым предложил шов при резекции печени. Ю.Р. Пенским разработана операция создания искусственного мочевого пузыря из петли кишки [4, 7].

В 1920 году во исполнение инструкции Наркомоса Украины университеты в стране были расформированы. Медицинский факультет был объединен с существовавшим при Харьковском медицинском обществе женским медицинским институтом и в 1921 году реорганизован в Харьковский медицинский институт [3, 9].

В 1992 году, после обретения Украиной независимости, Министерство образования приняло решение о возобновлении подготовки врачей в Харьковском университете. В марте 1993 года медицинский факультет возобновил свою работу под названием «факультет фундаментальной медицины» [9].

В настоящее время на факультете существует 6 кафедр. Одна из наиболее представительных – кафедра хирургических болезней, организованная 23 февраля 1994 года. С момента основания и до настоящего времени кафедрой возглавляет доктор медицинских наук, профессор, Заслуженный врач Украины Евгений Дмитриевич Хворостов – член Европейской, Российской и Украинской ассоциаций эндоскопических хирургов.

Коллектив кафедры представлен 2 профессорами, докторами медицинских наук, 5 доцентами, кандидатами медицинских наук, 2 ассистентами, кандидатами медицинских наук, обучается 1 аспирант. Совместителями на кафедре трудятся 4 высококлассных специалиста, 2 из которых – кандидаты медицинских наук.

Сотрудники кафедры хирургических болезней – активные научные работники. Они являются авторами более 300 печатных работ, в том числе 3 монографий, 15 методических рекомендаций для врачей и студентов, 16 патентов на изобретения.

На кафедре проведены и проводятся научно-исследовательские работы «Разработка малоинвазивных хирургических операций с использованием низких температур для лечения больных желчнокаменной, язвенной болезнью желудка и 12-ти перстной кишки», «Новые технологии в комплексном лечении сахарного диабета», «Изучение действия физических методов и морфофункционального состояния сосудов, тканей желудка, тонкого и толстого кишечника при их диссекции и коагуляции в хирургии желудочно-кишечно-го тракта» результаты и выводы которых находятся на мировом уровне.

Для студентов на кафедре преподают дисциплины «Общая хирургия», «Хирургические болезни», «Онкология», «Детская хирургия», «Урология», «Травматология и ортопедия», «Офтальмология», «Реаниматология», «ЛОР болезни», «Стоматология», «Нейрохирургия».

Кафедра хирургических болезней полностью обеспечена аудиторным фондом – лекционными аудиториями и учебными комнатами для практических занятий студентов, лабораторным оборудованием. В учебном процессе используются клинические и диагностические отделения, клиническая и биохимическая лаборатории клинической базы, которой является одна из наиболее известных в городе Дорожная клиническая больница станции Харьков Южной железной дороги.

Весь лекционный материал для студентов преподается с использованием мультиме-

дійної и другої допомогальної техніки. На кафедрі введено комп'ютерне тестування на итогових заняттях, зачетах, письмової частини екзамена для більш глибокого освоєння матеріала и підготовки к всеукраїнському екзамену КРОК-1 и КРОК-2.

На кафедрі функціонує студентське наукове товариство (СНО), члени якого приймають активне участь в науковій роботі кафедри, регулярно приймають участь в проведенні міських, республіканських и міжнародних науково-практичних конференцій. Студентами опубліковано 20 наукових робіт, виконаних самостійно и в співпраці з викладачами.

Сотрудники кафедри розробляють и вносять в клінічну практику нові методи діагностики и лікування с использо-

ванієм сучасних малоінвазивних технологій, таких як лапароскопічні холецистектомія, апендектомія, ваготомія, спленектомія, лапароскопічна ксенотрансплантація культури криоконсервованих островкових кліток підшлункової залози при сахарному діабеті, ендоскопічна папілосфинктеротомія с литотракцією, використання низьких температур при хірургічному лікуванні язвенної хвороби 12-ти першої кишки, використання ультразвукового скальпеля в абдомінальній хірургії.

В теперішній час співробітники кафедри хірургічних захворювань Каразінського університету продовжують гідно підтримувати заслужену славу Харківської хірургічної школи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Братусь В.Д. // Лікарське справи. - 1955. - № 6. - С. 485- 488.
2. Вчені Харківського державного медичного університету. 1805-2005 / Харківський державний медичний університет. За ред. А.Я. Циганенка. -Х., 2002. - 470 с.: іл.
3. Ган А.К. Жінський медичний інститут Харківського медичного товариства // ХМО 1861-1911 гг.: Очерки його п'ятидесятилітньої діяльності. - Х., 1913. - С. 391-400.
4. Історія Харківського державного медичного університету: 200 років: 1805-2005 / Харківський державний медичний університет. За ред. А.Я. Циганенка. -Х.: Б.в., 2005. - 742 с.
5. Медичний факультет Харківського університету за перші сто років існування (1805-1955)/под ред. И.П. Скворцова, Д.И. Багалея. -Х.:Изд. ун-та, 1905-1906. - 471,314, XV, 27 л. портр.
6. Очерки історії Харківського медичного інститута. -Х.: н. ф-ка ім.М.В. Фрунзе, 1969, - 293 с.
7. 125 років Харківського медичного інститута. -Х.:Изд. клініч. б-ці ХМІ, 1935. - 75 с.
8. Харківський медичний інститут, 1810-1935: (Ювіл. альбом).- К., Укрмеддержвидав, 1935. - 41 л.
9. Яблучанський М.І. Доторкнемося до історії відродження факультету / М.І. Яблучанський, Харк. держ. ун-т. ф-т фундам. медицини. - Х., 1997. - 13 с.

КАФЕДРА ХІРУРГІЧНИХ ХВОРОБ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

В.І. Залюбовський

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

РЕЗЮМЕ

У статті представлені історичні аспекти розвитку кафедри хірургії одного із старіших нині чинних вузів – Харківського університету – з моменту створення до наших днів. Відмічені деякі маловідомі епізоди діяльності видатних вітчизняних хірургів: П.М. Шумлянського, Т.Л. Ванцетті, В.Ф. Грубе, А.Г. Подреза та інших, що поклали початок становленню Харківської хірургічної школи. Освітлені основні напрями педагогічної, наукової та лікувальної діяльності нинішнього колективу кафедри хірургічних захворювань Харківського Національного Університету імені В.Н. Каразіна.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кафедра, університет, студенти, навчання, наука

CHAIR OF SURGICAL ILLNESSES KARAZIN UNIVERSITY: THE PAST AND ON-ST

V.I. Zaljubovsky

V.N. Karazin Kharkov National University, Ukraine

SUMMARY

The historical aspects of development of department of surgery of one of the eldest now operating Institutes – Kharkov University – from the moment of foundation to our days are presented in the article. Some not popular episodes of activity of prominent domestic surgeons are marked: P.M. Shumlyansky, T.L. Vancetti, V.F. Grube, A.G. Podrez et al, putting began becoming of Kharkov surgical school. Basic directions of pedagogical, scientific and medical activity of present collective of department of surgical diseases of the Kharkov National University by V.N. Karazin are lighted up.

KEY WORDS: the chair, university, students, training, a science
 УДК: 579.871.1:577.354.4

ВПЛИВ ДИФТЕРІЙНОГО ЕКЗОТОКСИНУ НА КІНЕТИКУ РОСТУ ЕТАЛОННИХ ШТАМІВ МІКРООРГАНІЗМІВ

С.В. Калініченко

Державна установа «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова АМН України»,
 Харків, Україна

РЕЗЮМЕ

Проведено вивчення впливу дифтерійного екзотоксину на кінетику росту еталонних штамів мікроорганізмів. Встановлено, що грамнегативні бактерії та еталонний штам ентерокока реагували на присутність екзотоксину у середовищі однаково – додавання токсину в дозі 0,1 мл на 1,0 мл поживного бульйону достовірно стимулювало кінетику росту даних мікробів, а збільшення концентрації екзотоксину призводило до пригнічення кінетики росту зазначених штамів. Гриби роду *Candida*, при культивуванні в поживних середовищах, що містили екзотоксин, зменшували накопичення біомаси у порівнянні з контролем ($p \leq 0,001$). Еталонний штам золотавого стафілококу призупиняв свій ріст у поживних середовищах з меншим вмістом ДТ, а у середовищах із більшою кількістю екзотоксину відбувався частковий лізис клітин *S.aureus ATCC 25923*.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кінетика росту, дифтерійний токсин, мікроорганізми

У колонізації коринебактеріями слизових оболонок макроорганізму важливу роль відіграє їх основний фактор патогенності – дифтерійний екзотоксин, який продукується у вигляді протоксину. Протоксин, у свою чергу, активується під впливом протеолітичних ферментів і тіолових з'єднань, що призводить до утворення біфункціональної А-В структури токсину. Обмежений протеоліз відбувається як під впливом протеаз самого мікроба, так і супутньої мікрофлори, або під впливом протеолітичних ферментів макроорганізму [1]. В наукових публікаціях наведені лише окремі дані про можливу участь в цьому процесі бактеріальних протеаз [2]. Такий підхід висвітлює проблему утворення біфункціональної А-В структури дифтерійного токсину та залишає поза увагою вплив самого токсину на супутню мікрофлору.

Відомо, що збудники дифтерії персистують в переважній більшості сумісно з іншими умовно-патогенними бактеріями та дріжджеподібними грибами. У літературі є повідомлення про вивчення мікробних взаємовідносин між асоціантами різноманітних біоценозів [3-6]. Так, *in vitro*, визначено антагоністичну активність у окремих мікроорганізмів – стафілококів, ентеробактерій, псевдомонад по відношенню до інших представників умовно-патогенної мікрофлори [3, 4]. Встановлено, що постійне співіснування мікроорганізмів припускає різні форми взаємодії асоціантів на метаболічному і генетичному рівнях [4-6]. Не зважаючи на це, ще багато питань залишаються не вирішеними.

Наявність у бактерій біологічних ознак, що змінюються в залежності від умов зовнішнього середовища (кінетика росту, окремі біохімічні властивості, чутливість до антибі-

отиків, тощо), обумовлює необхідність вивчення ролі токсичних бактеріальних метаболітів у формуванні гетерогенності мікробних популяцій та процесах мінливості мікроорганізмів.

Робота виконана в рамках НДР ДУ «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова АМН України» «Вплив електромагнітних полів в широкому діапазоні частот на біологічні властивості збудників дифтерії та кашлюку», № держреєстрації 0103U001403 і «Застосування електромагнітних полів для посилення утворення окремих метаболітів та підвищення стабільності біологічних властивостей їх продуцентів», № держреєстрації 0107U001639.

Метою дослідження стало вивчення впливу дифтерійного токсину (ДТ) на кінетику росту окремих еталонних штамів бактерій.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Вплив дифтерійного екзотоксину на грамнегативні, грампозитивні бактерії і гриби роду *Candida* вивчали на еталонних культурах мікроорганізмів (*Staphylococcus aureus ATCC 25923*, *Enterococcus faecalis ATCC 6783*, *Escherichia coli ATCC 25922*, *Pseudomonas aeruginosa ATCC 27853* і *Candida albicans ATCC 885-653*), отриманих з філії Музею мікроорганізмів ДУ «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова АМН України».

До найбільш значущих біологічних властивостей тест-культур, які досліджувались, було віднесено їх кінетику росту, яку вивчали за стандартною методикою [7]. Концентрацію мікроорганізмів визначали шляхом підрахунку колонієутворюючих одиниць